

آیین‌نامه دوره دکترا (Ph.D) مصوب ۱۳۸۹/۸/۸ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی^۱

مقدمه

رشد پر شتاب علم و فناوری و تحولات عظیم اجتماعی و اقتصادی به‌خصوص اهداف برنامه‌های توسعه و سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران، شرایطی را برای دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی پدید آورده است که وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برای ایجاد تحول راهبردی در علم و فناوری و توجه بیشتر به پژوهش، تربیت نیروهای متعهد، متخصص و ماهر را از طریق تنوع در شیوه پذیرش دانشجویان در دوره دکترا، در صدر اولویت‌های کاری خود قرار داده است. برای نیل به اهداف پیش روی، آخرین آیین‌نامه آموزشی دوره دکترا، مورد تجدیدنظر قرار گرفت و در نهایت، پس از جمع‌آوری نظریه‌های کارشناسی و بررسی در جلسات مختلف کارگروه آموزشی، آیین‌نامه جدید دوره دکترا به دو شیوه «آموزشی-پژوهشی» و «پژوهشی» تدوین شد. لازم به تأکید است که برگزاری هر یک از شیوه‌ها، صرفاً با مجوز شورای گسترش آموزش عالی مجاز خواهد بود، البته در شیوه پژوهش‌محور، طرح‌های پژوهشی، پس از تصویب در کمیته‌های تخصصی و تعیین کارفرمای مشخص و پیش‌بینی اعتبارات آن، که باید

۱- باتوجه به اعتبار این آیین‌نامه از سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰، دانشجویان دوره دکتری ورودی نیم‌سال‌های اول و دوم سال تحصیلی ۱۳۸۸-۱۳۸۹ مشمول آیین‌نامه دوره دکتری مصوب ۱۳۸۸/۳/۳۰ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی که بعد از این آیین‌نامه در مجموعه درج گردیده است، خواهند بود. دانشجویان دوره دکتری قبل از سال ۱۳۸۸ مشمول آیین‌نامه دوره دکتری مصوب ۱۳۸۴/۱/۲۷ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی که در ادامه درج گردیده است، می‌باشند.

از اعتبارات خارج از مؤسسه تأمین شده باشد، اجرا خواهد شد.

ماده ۱- برای رعایت اختصار، تعاریف زیر در این آیین‌نامه به کار می‌رود:

وزارت: منظور وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است.

دوره دکترا: منظور دوره دکترای تخصصی (Ph.D) است.

مؤسسه: منظور هر یک از دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی و پژوهشی

کشور است که مطابق مقررات وزارت مجازند دوره دکترا برگزار کنند.

گروه: منظور کوچکترین واحد سامانی آموزشی یا پژوهشی مؤسسه است.

آیین‌نامه: منظور، آیین‌نامه دوره دکتراست.

طرح پژوهشی تقاضا محور: طرح پژوهشی، دارای کارفرمای مشخص است

که برابر قرارداد، اجرای آن به مؤسسه واگذار و اعتبارات کامل پروژه به همراه

هزینه‌های نظارت بر آن توسط کارفرما تأمین و نتیجه کار نیز تحویل گرفته

می‌شود.

کمیته راهبری: منظور کمیته‌ای است که هدایت رساله دانشجوی در شیوه

آموزشی - پژوهشی، استاد راهنما و دو نفر عضو هیأت علمی با انتخاب گروه و در

شیوه پژوهشی، مسؤول گروه، معاون پژوهشی و کارفرما بر عهده دارد.

هیأت داوران: منظور هیأتی است که ارزیابی نهایی رساله دانشجوی در دوره

دکترا را بر عهده دارد.

شورا: منظور شورای تحصیلات تکمیلی یا آموزشی دانشگاه در شیوه

آموزشی - پژوهشی و بر حسب مورد شورای پژوهشی مؤسسه در شیوه پژوهشی

است.

ماده ۲- دوره دکترا بالاترین دوره تحصیلی آموزش عالی است که به اعطای

مدرک تحصیلی می‌انجامد و رسالت آن تربیت افرادی است که با نوآوری در

زمینه‌های مختلف علوم و فناوری در رفع نیازهای کشور و گسترش مرزهای دانش

مؤثر باشند. این دوره به دو شیوه «آموزشی - پژوهشی» و «پژوهشی» برگزار می‌شود.

تبصره - مؤسسه‌های پژوهشی با داشتن برنامه پنج‌ساله مصوب هیأت امناء و زیرساخت‌های لازم و تبدیل پژوهش‌های مورد نیاز دستگاه‌های متقاضی به پروژه‌های پژوهشی می‌توانند دوره دکترا پژوهشی را اجرا کنند و دانشگاه‌ها نیز به ازای هر ۵ نفر دانشجوی دکترای آموزشی - پژوهشی می‌توانند یک نفر دانشجوی دکترا به شیوه پژوهش‌محور جذب کنند مشروط بر این‌که استاد راهنما طرح پژوهشی تقاضامحور داشته باشد.

ماده ۳- شرایط پذیرش

الف) داشتن شرایط عمومی ورود به آموزش عالی؛

ب) داشتن مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد مورد تأیید «وزارت»؛

ج) داشتن صلاحیت علمی؛

د) داشتن توانایی در زبان خارجی.

تبصره - نحوه احراز صلاحیت علمی و توانایی در زبان خارجی براساس آیین‌نامه آزمون‌های نیمه متمرکز ورودی دکترا مصوب وزارت تعیین می‌شود.

ماده ۴ - ظرفیت پذیرش دانشجو با توجه به تعداد استاد راهنما که حداقل در مرتبه استادیار با حداقل دو سال سابقه تدریس در دوره‌های تحصیلات تکمیلی و راهنمایی دو پایان‌نامه کارشناسی ارشد باشد، تعیین می‌شود و مسؤولیت راهنمایی هر دانشجو از ابتدا بر عهده استاد راهنماست که به درخواست دانشجو و موافقت عضو هیأت علمی و تأیید گروه ذی‌ربط تعیین می‌شود.

تبصره ۱ - شرایط تعیین استاد راهنما در شیوه پژوهشی به جای دو سال سابقه تدریس، به پایان رساندن دو طرح پژوهشی به‌عنوان مجری می‌باشد که حداقل یک طرح باید پژوهشی تقاضامحور خاتمه‌یافته و یا در درست اقدام باشد.

تبصره ۲ - در صورت نیاز، به پیشنهاد استاد راهنما و تأیید گروه، مسؤولیت راهنمایی رساله دانشجو را دو استاد راهنما (مشروط به این‌که استاد راهنمای اول «اصلی» حداقل ۶۰ درصد مسؤولیت هدایت رساله را بر عهده داشته باشد) به‌طور

مشترک عهده‌دار می‌شوند.

تبصره ۳- در صورت نیاز، به پیشنهاد استاد راهنما می‌توان یک یا دو استاد مشاور برای هدایت دانشجو تعیین کرد.

تبصره ۴- در شرایط خاص و به تشخیص شورای مؤسسه، انتخاب استاد راهنما و مشاور از بین متخصصان (با مدرک دکترا) خارج از مؤسسه نیز بلامانع است.

ماده ۵- مجموع واحدهای دوره دکترا ۳۶ واحد است که در شیوه آموزشی-پژوهشی ۱۲ تا ۱۸ واحد آن واحدهای درسی و ۱۸ تا ۲۴ واحد آن مربوط به رساله است و در شیوه پژوهشی نیز ۳ تا ۸ واحد آن واحدهای درسی و مرتبط با موضوع رساله دانشجو و ۲۸ تا ۳۳ واحد آن مربوط به رساله است که در برنامه درسی مصوب هر رشته تعیین می‌شود.

تبصره ۱- تعیین حداقل و حداکثر واحدهای درسی در شیوه پژوهشی در هر زمانی از دوره تحصیلی با تشخیص و نظر استاد راهنما و تأیید گروه صورت می‌پذیرد.

تبصره ۲- واحدهای درسی به‌منظور تسلط بر مفاهیم نوین هر رشته و تقویت توان علمی دانشجو برای اجرای فعالیت‌های پژوهشی با نظر استاد راهنما و براساس برنامه درسی مصوب هر رشته انتخاب می‌شود.

تبصره ۳- حداقل نمره قبولی در هر درس، ۱۴ تا ۲۰ و میانگین قابل قبول نمره‌های دانشجو در همه درس‌ها، ۱۶ از ۲۰ است. ولی چنانچه میانگین، دانشجو کمتر از ۱۶ باشد، دانشجو مجاز خواهد بود با نظر استاد راهنما، حداکثر در یک نیم‌سال تحصیلی درس‌هایی را علاوه بر سقف واحدهای درسی، برای جبران میانگین کل بگذراند.

تبصره ۴- در شرایط خاص و در صورت نیاز به تشخیص استاد راهنما و تأیید گروه ذی‌ربط دانشجو موظف است حداکثر تا ۶ واحد درسی را به‌عنوان جبرانی

بگذراند. نمره دروس جبرانی در تعیین میانگین کل محاسبه نمی‌شود.

ماده ۶- موضوع رساله: دانشجو موظف است در شیوه آموزشی- پژوهشی تا پایان نیم‌سال اول و در شیوه پژوهشی از طرح‌های پژوهشی تقاضامحور همزمان با پذیرش، موضوع رساله خود را با هماهنگی استاد راهنما تعیین و پس از تصویب شورا، فعالیت پژوهشی خود را آغاز کند.

تبصره- طرح پیشنهادی رساله دانشجو در شیوه آموزشی-پژوهشی تا پایان نیم‌سال سوم و در شیوه پژوهشی، در طول نیم‌سال اول و پس از تصویب شورا رسمیت می‌یابد و قابل اجرا است.

ماده ۷- ارزیابی جامع

ارزیابی جامع به منظور احراز قابلیت‌های آموزشی و پژوهشی دانشجو است که در شیوه آموزشی- پژوهشی، دانشجو باید با نظارت معاون آموزشی مؤسسه در یک آزمون که شامل دو یا سه درس اصلی به انتخاب استاد راهنما و تصویب گروه آموزشی است، شرکت کند. این آزمون باید به‌گونه‌ای باشد تا توانمندی، تحلیل و استنباط دانشجو از نظر اساتید راهنما و مشاور و ۳ نفر از اعضای هیأت علمی با پیشنهاد گروه و تأیید معاون آموزشی مؤسسه برای آغاز فعالیت پژوهشی سنجیده شود و در شیوه پژوهشی، احراز قابلیت‌های پژوهشی دانشجو براساس روند پیشرفت فعالیت‌های پژوهشی دانشجو است که در پایان هر دو نیم‌سال تحصیلی از سوی کمیته راهبری سنجیده می‌شود.

تبصره ۱- میانگین نمرات دانشجو در شیوه آموزشی- پژوهشی در ارزیابی جامع نباید کمتر از ۱۶ باشد. دانشجویی که میانگین ارزیابی جامع وی کمتر از ۱۶ باشد، تنها یک بار دیگر می‌تواند در ارزیابی جامع شرکت کند.

تبصره ۲- میزان پیشرفت فعالیت‌های پژوهشی دانشجو در شیوه پژوهشی به‌صورت قابل قبول و غیرقابل قبول سنجیده می‌شود. در صورت احراز درجه قابل قبول از سوی کمیته راهبری، دانشجو می‌تواند به فعالیت‌های پژوهشی خود ادامه دهد.

تبصره ۳- چنانچه میزان پیشرفت فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان در شیوه پژوهشی از سوی کمیته راهبری غیرقابل قبول سنجیده شود، تنها یک نیم‌سال به وی فرصت داده خواهد شد تا روند فعالیت‌های پژوهشی خود را به سطح قابل قبول ارتقای دهد. در غیراین صورت، از ادامه تحصیل محروم خواهد شد.

ماده ۸- دانشجویان پس از تدوین رساله و تأیید استاد راهنما و به شرط کفایت دستاوردهای علمی رساله (چاپ حداقل یک مقاله برای دانشجویان در شیوه آموزشی- پژوهشی و دو مقاله برای دانشجویان شیوه پژوهشی در مجلات علمی- پژوهشی دارای نمایه معتبر بین‌المللی و همچنین در شیوه پژوهشی، باید استاد راهنما، مسئولیت کفایت کار انجام شده دانشجویان را برای پاسخ‌گویی به کارفرما یا دستگاه اجرایی بپذیرد)، موظف است در حضور هیأت داوران از رساله خود دفاع کند.

تبصره ۱- در شرایط خاص و در صورتی که دانشجویان هر دو شیوه از تولید دانش فنی، ثبت اختراع، اکتشاف و نوآوری «ارزیابی و تأیید شده توسط مراجع ذیصلاح علمی»، آثار بدیع هنری، کتاب تألیفی و تصنیفی «مورد تأیید دستگاه متقاضی» برخوردار باشند پس از تأیید هیأت داوران و شورا از ارایه مقاله معاف خواهند بود.

تبصره ۲- نحوه تشکیل و شرح وظایف هیأت داوران، چگونگی دفاع از رساله و احراز کفایت دستاوردهای علمی رساله، تابع دستورالعملی است که به تصویب شورای مؤسسه رسیده باشد.

تبصره ۳- ترکیب هیأت داوران عبارت از استاد یا اساتید راهنما یا اساتید مشاور، ۳ نفر عضو هیأت علمی در رشته مربوط با درجه حداقل استادیاری به انتخاب شورای تحصیلات تکمیلی دانشکده یا شورای آموزشی و یا پژوهشی پژوهشکده که باید یک نفر از آنان حداقل دانشیار و از مؤسسه‌های خارج از مؤسسه مجری باشد. در شیوه پژوهشی، دستگاه متقاضی می‌تواند یک نفر را

به‌عنوان استاد مشاور معرفی کند که مشاور دانشجوی در دفاع و داوری‌ها باشد و به‌عنوان عضو هیأت داوران در جلسات حضور داشته باشد.

ماده ۹- ارزیابی رساله براساس کیفیت علمی پژوهش انجام شده، میزان نوآوری، چگونگی دفاع از یافته‌های پژوهشی و نحوه نگارش انجام می‌شود و در نتیجه آن، به یکی از دو صورت زیر تعیین می‌شود:
الف) قبول (در یکی از سطوح: عالی، بسیار خوب، خوب)؛
ب) غیرقابل قبول.

تبصره - چنانچه رساله دانشجوی «غیرقابل قبول» ارزیابی شود، بنا به تشخیص هیأت داوران، دانشجوی مجاز است طی حداکثر شش ماه، به شرط این که از حداکثر مدت مجاز تحصیل بیشتر نشود، اصلاحات لازم را در رساله به‌عمل آورد و صرفاً برای یک بار دیگر از آن دفاع کند.

ماده ۱۰- دانشجوی پس از گذراندن واحدهای درسی و کسب درجه «قبول» از رساله خود به دریافت درجه دکترا نایل می‌شود؛

تبصره - مدرک دوره دکترا حسب مورد با ذکر شیوه (آموزشی - پژوهشی یا پژوهشی) صادر می‌شود.

ماده ۱۱- مدت مجاز تحصیل در دوره دکترا در شیوه آموزشی، پژوهشی حداقل سه سال و نیم و حداکثر چهارسال و نیم و در شیوه پژوهشی حداقل ۳ سال و حداکثر ۴ سال است و در صورت ضرورت به پیشنهاد استاد راهنما و تأیید گروه ذی‌ربط، در هر دو شیوه می‌توان حداکثر تا یک نیم‌سال تحصیلی به این مدت افزود.

تبصره - در صورتی که دانشجوی بنا به عللی خارج از اختیار خود و یا بروز مشکلات غیرقابل پیش‌بینی، در حداکثر مدت مجاز موفق به اتمام تحصیل نشود، به پیشنهاد استاد راهنمای دانشجوی و تأیید شورای مؤسسه، کمیسیون بررسی موارد خاص بر حسب مورد با حضور استاد راهنما، وضعیت دانشجوی را بررسی

بخش ششم: آموزشی / ۶۷

می‌کند و متناسب با فعالیت‌های کمی و کیفی و علمی دانشجوی، در مورد مدت و نحوه ادامه تحصیل یا اخراج او تصمیم‌گیری خواهد کرد؛ بر این اساس مدت مذکور جزو حداکثر مجاز تحصیل دانشجوی محسوب می‌شود.

ماده ۱۲- در موارد زیر دانشجوی از ادامه تحصیل در دوره دکترا محروم می‌شود:

الف) میانگین کل نمره‌های درسی دانشجوی (با رعایت تبصره ۳ ماده ۵) کمتر از ۱۶ شود؛

ب) رساله دانشجوی (با رعایت تبصره ماده ۹) و دفاع مجدد «غیرقابل قبول» ارزیابی شود؛

ج) مدت مجاز تحصیل دانشجوی (با رعایت تبصره ماده ۱۱) به پایان برسد؛
د) صلاحیت علمی دانشجوی برای استمرار فعالیت پژوهشی پس از دو ارزیابی جامع (با رعایت تبصره ۳، ماده ۷) احراز نشود.

تبصره- در صورت محروم شدن یا انصراف دانشجوی از ادامه تحصیل در دوره دکترا، مؤسسه مجاز است با رعایت ضوابط و مقررات مربوط، صرفاً گواهینامه‌ای را براساس کارنامه تحصیلی دانشجوی صادر کند.

ماده ۱۳- این آیین‌نامه در بر گیرنده اصول کلی و ضوابط اصلی دوره دکتراست و مؤسسه موظف است، شیوه‌نامه‌های اجرایی را به گونه‌ای تدوین کند که ضمن تحقق اصول کلی آیین‌نامه شروطی مغایر با آیین‌نامه برای دانش‌آموختگان ایجاد نشود.

تبصره- تفسیر مواد این آیین‌نامه بر عهده معاونت آموزشی است و در موارد مربوط به ارزیابی رساله و قابلیت‌های پژوهشی با هماهنگی معاونت پژوهشی است.

ماده ۱۴- «وزارت» و مؤسسه به تناسب وظایف خود، شیوه‌نامه‌های نظارت بر اجرای دوره دکترا را تنظیم و بر نحوه اجرای این آیین‌نامه و شیوه‌نامه‌های اجرایی آن نظارت می‌کنند.

۶۸ / مجموعه قوانین و مقررات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

ماده ۱۵- این آیین‌نامه مشتمل بر یک مقدمه، ۱۵ ماده و ۲۲ تبصره در جلسه ۷۷۵ مورخ ۸۹/۸/۸ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی تصویب شد و برای دانشجویانی که از سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ و پس از آن در دوره دکترا پذیرفته می‌شوند، لازم‌الاجرا است و از تاریخ اجرا، کلیه بخشنامه‌ها و آیین‌نامه‌های مغایر با این آیین‌نامه لغو می‌شود.

وزیر علوم و تحقیقات و فناوری- کامران دانشجو